

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ТОРГОВЦІВ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Проблемам визначення поняття та структури правового статусу особи приділяється неабияка увага як у загальній теорії права, так і у галузевих науках. Але, попри певну дослідженість питання, фахівці й досі не дійшли єдиної точки зору з цього приводу.

Поняття «правовий статус» має широке значення. Латинське слово «status» означає стан, положення. Відповідно до нього під статусом суб'єкта права розуміють його правовий стан, що характеризується комплексом юридичних прав і обов'язків. Слід при цьому зауважити, що у фаховій літературі поняття «правовий статус» і «правове положення» нерідко ототожнюються [1]. Це є результатом того, що термін «правовий статус» не віднайшов чіткого відображення. Деякі вчені пропонують використовувати його для загальної характеристики положення суб'єкта, оскільки термін «правове положення» частіше використовується для характеристики суб'єкта у певному колі суспільних відносин. Правовий статус, таким чином, охоплює всі види зв'язків [2].

Це складні зв'язки, що виникають між державою та індивідом, фіксуються державою у юридичній формі — у формі прав, обов'язків та свобод, які у сукупності і утворюють правовий статус індивіда [3].

Правовий статус, таким чином, асоціюється із стабільним станом особи, в той час як правове становище є таким, що постійно змінюється і залежить від участі суб'єкта у тих чи інших правових відносинах. Тому тут ми можемо погодитися з точкою зору О. Ю. Якімова, який під правовим статусом розуміє сукупність юридичних прав та обов'язків у вигляді правової абстракції, що передбачені нормами права [4], вважає при цьому, що до складу правового статусу слід додати гарантії здійснення прав, свобод, законних інтересів та виконання обов'язків.

Адміністративно-правовий статус є поняттям досить об'ємним, на яке спричиняє вплив низка факторів. До структурних елементів зазначеної категорії належать, на нашу думку, права, обов'язки, адміністративна правосуб'єктність і гарантії реалізації прав та обов'язків. У контексті даного аналізу потребує розв'язання питання про законні інтереси як елемент адміністративно-правового статусу. Становлячи вид соціальних інтересів, інтереси суб'єктів у сфері права опосередковуються останнім і визначаються як законні, такі, що охороняються законом [5]. Отже, законний інтерес — це юридично значимий інтерес, що ґрунтується на законі, впливає з нього і захищається ним, хоча і не закріплений у конкретних правових нормах [5]. Слід зазначити, що інтерес передує правам та обов'язкам незалежно від того, закріплений він у законодавстві, чи просто підлягає правовому захисту з боку держави [6].

Адміністративна правосуб'єктність поділяється на адміністративну правоздатність, адміністративну дієздатність та адміністративну деліктоздатність. Ці питання достатньо досліджені у спеціальній літературі, як і питання гарантій, тому повертатися до них окремо немає необхідності.

Що ж до видів адміністративно-правового статусу, то тут існує декілька точок зору. Так, деякі адміністративісти говорять про єдиний адміністративно-правовий статус [7], інші виокремлюють крім цього ще й спеціальні адміністративно-правові статуси [8]. Друга точка зору уявляється більш плідною, її ми і будемо притримуватися надалі.

Отже, спеціальний адміністративно-правовий статус суб'єкта являє собою статус суб'єкта як представника тієї чи іншої соціальної групи, відокремленої за певним юридико-значимим началом (родом діяльності, віком тощо), котрого наділено у відповідності з законами та іншими нормативно-правовими актами спеціальними, додатковими правами та обов'язками. Цей статус обумовлений специфічними особливостями суб'єкта і потребами його функціональної діяльності. Спеціальний статус розширює або обмежує загальний адміністративно-правовий статус, тобто певним чином коригує його. На відміну від загального, який є постійним, спеціальний статус може змінюватися.

Визначаючи адміністративно-правовий статус торговців цінними паперами, зазначимо, що торговці цінними паперами — це особи, що на професійній основі надають послуги основним учасникам відносин — інвесторам і емітентам. Професійною діяльністю на ринку цінних паперів, у відповідності із ст. 1 Закону України «Про регулювання ринку цінних паперів», є підприємницька діяльність з перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів і організаційного, інформаційного, технічного, консультаційного тощо обслуговування випуску і обігу цінних паперів, що є, як правило, виключним або переважним видом діяльності. Торгівлею цінними паперами, в свою чергу, як одним з видів професійної діяльності на ринку цінних паперів, є здійснення цивільно-правових угод з цінними паперами, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення або комісії, крім випадків, встановлених законодавством [9].

Професійна діяльність на ринку цінних паперів здійснюється юридичними та фізичними особами виключно на підставі спеціальних дозволів, які видаються в порядку, встановленому чинним законодавством, і за умови вступу у хоча б одну саморегульовану організацію.

Ця норма, як здається, потребує певного аналізу, тому що дозволяє визначити потенціальну можливість віднесення юридичних і фізичних осіб до професійних учасників ринку цінних паперів і, отже, необхідність отримання ними спеціального дозволу. Справа в тому, що Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку прийняла в свій час рішення № 7 «Про визначення критеріїв професійної діяльності на ринку цінних паперів» від 14.05.1997 р. Цим документом встановлювалися додаткові обмеження у вигляді граничного обсягу торговельних операцій, що дозволялися особам, які не є професійними торговцями цінними паперами. Саме тому його було ви-

знано недійсним рішенням Вищого арбітражного (сьогодні — господарсько-го) суду України від 04.04.2000 р.

Але й після визнання недійсним рішення ДКЦПФР № 7 від 14.05.1997 р. існує думка, щодо необхідності штрафувати суб'єктів підприємницької діяльності, які не є торговцями цінними паперами, у разі здійснення ними тих чи інших операцій (купівля, продаж, комісійна реалізація тощо) на ринку цінних паперів.

Так, в листі ДКЦПФР № 4408/19 від 22.05.2001 р. робляться висновки щодо того, підпадає та чи інша діяльність (операція) до тієї, що потребує ліцензування.

Виводиться так би мовити формула ліцензування, згідно з якою професійна діяльність на ринку цінних паперів — це перш за все підприємницька діяльність, яка в свою чергу, окрім інших ознак, є систематичною. Крім того, одним із критеріїв ліцензійної формули розглядається мета придбання цінного паперу. Зокрема, якщо юридична особа придбала цінні папери з метою отримання доходу у вигляді відсотків, дивідендів, але не з метою отримання доходів від торгових операцій з цими цінними паперами, то такі операції не підпадають під визначення торгівлі цінними паперами. Доказом «мети» у даному випадку пропонується вважати засіб бухгалтерського обліку — якщо цінні папери обліковуються як нематеріальні активи, то така угода і така діяльність не підпадає під визначення торгівлі цінними паперами, та навпаки, якщо цінні папери обліковуються як товари, угоду і діяльність слід кваліфікувати як торгівлю цінними паперами.

Таким чином робиться висновок, згідно з яким, для визначення професійної діяльності на ринку цінних паперів щодо здійснення діяльності по випуску та обігу цінних паперів треба брати до уваги критерій систематичності та мети отримання прибутку від торгових операцій з цінними паперами.

На наш погляд, головним методом доведення своєї думки ДКЦПФР, в особі автора письма — начальника юридичного управління Л. Волохова, є формально-логічний метод. Це дуже важливий теоретичний метод, але іноді трапляється так, що при доказуванні своєї точки зору використовується софістична форма зображення дійсності. Для будь-якої людини, пише Гегель, важливо, щоб вона існувала, а для цього мала кошти для існування. Це — безсумнівний принцип блага. Але, якщо при дотриманні цього принципу хтось дійде висновку, що для досягнення цього блага має право на крадіжку, — це софізм. Зміст цього прикладу навряд чи можна віднести до обговорюваної теми, але засіб досягнення висновку дуже показовий. Для досягнення істини важливо у будь-якому питанні використовувати метод діалектичного пізнання, який характеризується багатогранністю (системністю).

У нашому випадку можна погодитись або не погодитись з висновком про те, що засіб обліку придбаного цінного паперу є одним з критеріїв визначення торгівлі цінними паперами, але ж згідно з Законом України «Про ліцензування деяких видів господарської діяльності» ліцензуванню підлягає не торгівля цінними паперами, а професійна діяльність на ринку цінних паперів.

Виникає запитання — як в такому випадку суб'єкту підприємницької діяль-

ності, зареєстрованому у такій організаційно-правовій формі, як «приватне підприємство», здійснити операцію з купівлі-продажу цінного паперу? З точки зору ДКЦПФР, це буде торгівля цінними паперами, тобто ліцензійною діяльністю.

Чинне законодавство висуває вимоги про необхідність отримання ліцензії тільки по відношенню до торговців цінними паперами, які визнаються такими у відповідності з нормами Закону України «Про цінні папери та фондову біржу». Стаття 26 Закону передбачає, що статус торговця цінними паперами можуть отримати банки, а також акціонерні товариства, статутний фонд яких сформовано виключно за рахунок іменних акцій, інші товариства, для яких операції з цінними паперами складають виключний вид діяльності.

Теоретично ліцензування будь-якої господарської діяльності є адміністративним обмеженням підприємницької діяльності, засобом контролю за кількістю господарюючих суб'єктів, що виробляють ту чи іншу продукцію, виконують ті чи інші роботи або надають ті чи інші послуги за їх професійністю тощо. Іншими словами, якщо реєстрація буд-якої господарчої діяльності має характер повідомлення, то здійснення ліцензійної діяльності — дозвільний характер. Це й хочуть довести контролюючі органи. Але у нашому випадку законодавець зробив первинним не саму діяльність, здійснення якої потребує ліцензії, а визначив суб'єктів, які мають отримати ліцензію.

Підсумовуючи, слід зазначити, що ліцензуванню торгівлі цінними паперами підлягають юридичні особи, що набули статусу торговця цінними паперами, які повинні відповідати таким основним ознакам:

- 1) юридична особа повинна бути суб'єктом підприємницької діяльності;
- 2) юридична особа повинна мати організаційно-правову форму, що відповідає господарському товариству;
- 3) операції з цінними паперами мають бути виключним видом діяльності такої юридичної особи;
- 4) юридична особа повинна вступити у хоча б одну саморегульовану організацію.

Література

1. Теория государства и права: Курс лекций / Под ред П. И. Матузова и А. В. Малько. — М., 1997. — С. 231.
2. Халфица Р. О. Общее учение о правоотношении. — М., 1974. — С. 123.
3. Проблемы общей теории права: Учеб. для вузов / Под общ. ред. В. С. Перессяпча. — М., 2001. — С. 225.
4. Якимов Ю. Я. Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации. — М., 1999. — С. 14.
5. Боярищова М. Адміністративно-правовий статус громадян: до питання про склад елементів // Право України. — 2002. — № 8. — С. 22.
6. Скакуп О. Ф. Теория государства и права: Учебник. — Х., 2000. — С. 411.
7. Алексин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации. — М., 1997. — С. 93-102.
8. Бахрах Д. Н. Административное право России. — М., 2000. — С. 77.
9. Кирилов С. Акции: организационно-правовое регулирование. — Х., 2002. — С. 281.